

Ivó cimborák egymás közt Kőríz Imre 2020.09.

<https://magyarnarancs.hu/konyv/ivocimborak-egymas-kozt-132289>

Maecenas: Horatiushoz Jobban, mint a hasát, ha nem szeretne, Flaccus, téged a régi cimborád, hát, karcos lenne, akár a rossz borod volt.

Kicsit olyan ez a három sor, mintha Gertrude Stein rajzolt volna egy portrét Picassóról. Mert nem tévedés, ezt tényleg Maecenas írta Quintus Horatius Flaccushoz, nem pedig fordítva. Alig húsz sor maradt ránk elszórtan a verseiből, ezeket rendszerint a római költők töredékeit közlő kiadásokban találjuk. A leghosszabb töredék is mindössze ötsoros, így annál érdekesebb, hogy a fent olvasható darab tulajdonképpen nem is töredék, hanem önálló vers. A Horatiusról szóló ókori életrajzban maradt ránk, és ott ezek a szavak vezetnek be: „a következő epigrammából is jól látható, mennyire szerette őt Maecenas”.

Az eredeti, abban a formában, ahogy a kódexekben megőrződött, így hangzik: „Ni te visceribus meis, Horati, / plus iam diligo, tutum sodalem / nimio videas strigosiozem.”

A három sor hendecasyllabusban íródott, ugyanabban a versformában, mint például Catullus híres darabja: „Éljünk, Lesbia, és szeressük egymást”. (Eredetiben: „Vivamus, mea Lesbia atque amemus” – az ékezetek a hosszan ejtendő hangokat jelzik, a „Lesbia” és az „atque” utolsó magánhangzóit a következő szókezdő magánhangzók miatt nem kell kimondani.)

Maecenas három sorával viszont van egy kis probléma: nem jön ki a versforma. A második sor szemlátomást csak tíz szótagos (a hendecasyllabus azt jelenti: tizenegy szótag), a harmadik pedig szabálytalanul, két rövid szótaggal kezdődik, ráadásul a „túl nagy” jelentésű „nimio” szónak, különösen az ott olvasható alakban nincs is értelme.

Az első hiba könnyen javítható, ma is el szokás fogadni a 16. századi nagy francia humanista, Muretus, vagyis Marc Antoine Muret javítását: „tuum” („a tiédet”, „a te valamidet”) helyett „tu tuum” („te a tiédet”) olvasandó.

De akkor még mindig ott a harmadik sor eleje, amely annyira romlottnak látszik,

hogy egyes szövegkiadók nem is próbálkoznak a javítással, hanem a korábbi ötleteket a jegyzetek között felsorolva a reménytelenül hibás szót keresztekkel jelölik meg, ami azt jelenti: tudom, hogy az a szó nem jó, de a korábbi javítások nem győztek meg, és hát én se tudok jobbat. „Ni te visceribus meis, Horati, / plus iam diligo, tu tum sodalem / †nimio† videas strigiosorem.”

A vers „száraz, sovány” jelentésű utolsó szava olyan ritka, hogy még a latin szakot is el lehet végezni anélkül, hogy az ember találkozott volna vele. De idősebb Pliniusnál is szerepel egyszer, ott a „strigosus” – ennek ragozott középfokú alakja a „strigiosorem” – az öszvércsikó jelentésű „innus” testalkatának a jelzője. A Maecenas-vers kiadói gyorsan le is csaptak erre a helyre, és a romlott „nimio” alakot „öszvér” jelentésben „hinno me” vagy „hinnulo” szóra javítják (illetve van „simio” – majom – javaslat is). Ez persze egy kicsit olyan, mintha a „vendégoldal” szónak mindig csak a „vaskos” lehetne a jelzője, de hát ez is több a teljes értelmetlenségnél. Ilyen esetben tehát a verset így szokás fordítani: „Ha a bensőmnél (a szívemnél, lelkemnél, saját magamnál) Horatius, nem szeretlek jobban, lásd te a barátodat soványabbnak egy öszvércsikónál.”

Csak hogy ez az egész még akkor is elég sovány, ha úgy tudjuk, az életélvező Maecenas kimondottan teltkarcsú volt: a három sor egyszerűen nem elég érdekes, valahogy se füle, se farka az egésznek.

A sovány öszvérbe való belenyugvás tanácstalan évszázadai után felüdülést jelentett Fabrizio Comparelli, az olasz tudós 2002-ben megjelent cikke. Ő éles szemmel vette észre, hogy Catullus 14. versének 1–3. sora által Maecenas verse jobban értető. Ebben a költő ezt írja Calvus nevű barátjának: „Ni te plus oculis meis amarem, / iucundissime Calve, munere isto / odissem te odio Vatiniano”, vagyis: „Ha téged a szememnél nem szeretnék jobban, drágalátos Calvusom, a miatt az ajándékom miatt úgy utálnalak, ahogy Vatinus tud utálni” (egy rossz könyvről van szó, amit Calvus küldött).

A Maecenas-epigrammában arról lehet szó, hogy amiképp Catullus szemét próbára tette Calvus ajándéka (még jó, hogy a barátját jobban szereti a szeménél), úgy Maecenas is jobban szereti az ivócimboráját – a „sodalis” inkább ez, mint egyszerűen „barát” – a gyomránál (a „viscera” konkrétan zsigereket, belső részeket, beleket jelent). Sőt, Comparelli ezt az egészet még Horatiusnak azzal a versével is összefüggésbe hozta, amelyik arról szól, hogy a költő szegényesen vendégelte meg dúsgazdag barátját. „Vile potabis”, azaz „olcsót fogsz inni” – így kezdődik az ódák első könyvének huszadik darabja.

Érdekes, Comparelli nem tett új javaslatot a †nimio† javítására, pedig nem kell teljesen a sötétben tapogatóznunk. Catullus így utal a szemeit próbára tevő könyvre „munere isto”, vagyis „a miatt a te ajándékom miatt”. Ha feltételezzük, hogy Maecenas rájátszásában is szerepel az „isto” (az, a tiéd) szó, akkor jogos a feltételezés, hogy esetleg a „vino” mellett állt. „...vino isto”: ez bele is illik a versbe (az o betűt a szókezdő i előtt nem ejtették). Az „isto” esetleg kimaradt a másolás során, az így joggal hibásnak tűnő, magányos „vino” alakot pedig megpróbálhatták „nimio” formában javítani.

A vers tehát így hangozhatott: „Ni te visceribus meis, Horati, / plus iam diligo, tu tuum sodalem / vino isto videas strigosiozem”, a szó szerinti jelentése pedig ez lehetett: „Ha az emésztőszerveimnél, Horatius, nem szeretlek jobban, akkor te az ivócimborádat annál a te borodnál lásd kiszáradtabbnak/karcsúbbnak.”